Répási Zsolt

A *NEM ÉS JELLEM* FOGADTATÁSA KAPCSÁN

„Végül hogyan is vethetném a nő szemére, hogy a férfira vár? A férfi sem akar mást, mint a nő. Nincs férfi, aki ne örülne annak, hogy szexuális hatással van egy nőre. A nőgyűlölet semmi egyéb, mint saját, még meg nem haladott szexualitásunk gyűlölete."[1]

Sok szerző grandiózusságát, szellemük megkerülhetetlen alapvetéseit végletes hozzáállással közelíti meg a végső kor embere. Vagy elutasítja megismerése lehetőségeit, vagy az egekig magasztalja, individuális önkényének jegyében abszolutizálja – így teremtve meg világnézete masszív, de egyre szorosabbra záródó korlátjait. Mindkét jelenség tipikusan modern. Nem csak amiatt, mert sekélyes vagy szolidifikatív tendenciákat hordoz magában, hanem mert nem képes élő módon tételezni egy adott létező többféle arculatának egységét. Így lesz Hamvas Béla Istenre irányultságából neoliberális életprogram és álezoterikus hedonizmus, Friedrich Nietzschéből nihilista skizofrén, a Harmadik Birodalom ideológiai alapvetője, Platónból homoszexuális és naiv idealista, Otto Weiningerből pedig antiszemita, nőgyűlölő „bécsi vírus", a felszarvazott és önmentegető hímek totemoszlopa.

A *Nem és jellem*[2] rendkívül fajsúlyos kérdésköröket igyekszik feltárni, a végidőkre oly jellemző elferdítésekkel és dilettantizmussal terhelt tematikumokat, amelyek közül csupán az egyik a női és a férfi nem mibenléte. Terítékre kerülnek – többek között – olyan, szellemi szempontból megkerülhetetlen alapelvek, mint az Én, a tudat, a lét, az akarat, a halhatatlanság és a zsenialitás. Ebből kifolyólag már a bevezető sorokból is egyértelművé válhat, hogy a műben kifejtésre kerülő gondolatok értő olvasásához elengedhetetlen bizonyos fokú intellektuális előképzettség. Hiszen a könyv nyelvezete, komplex „ideológiai" háttere, intenzíven filozófiai irányultsága, több esetben szinte metafizikai magaslatokba hágó lényeglátása önmagában véve ellehetetleníti a felületes olvasgatást. A *Nem és jellem*et elvakultan bíráló „szakértők" kompetensnek nevezett kriticizmusát végképp. A terjengősnek tűnő és néhol a túlmagyarázás érzetét keltő gondolatmenetek valójában azért olyanok, amilyenek, mert Weininger önnön akaratáról, intenzív megismerési vágyáról tanúskodnak, mégpedig olyan eleven erővel, hogy kétség nélkül jelenvalóvá teszik a teória és praxis eredendő egységét. Ugyanekkor a lehető legteljeskörűbben kívánta megvizsgálni elvei

[1] Otto Weininger: *Notesz. Levelek egy baráthoz*. Ford. Hernádi Miklós. Budapest, 2009, Qadmon Kiadó, 30. o.

[2] Uő: *Nem és jellem. Elvi tanulmány*. Ford. Dávid Andrea. Debrecen, 2010, Kvintesszencia Kiadó. Gábor Andor 1913-as, három kiadást megért – az antikváriumokban vaskos áron beszerezhető – irodalmi fordítása után ez az első teljes, filológiaialag hiteles, a mű jegyzeteit is tartalmazó magyar fordítás. Könyve megjelenésekor a szerző 23 esztendős volt. Erről majdnem mindig megfeledkeznek.

érvényességét – a mai szemnek már idegennek tűnő alapossággal. A mű első, terjedelmében igen csekély részében a nemek problematikáját elsősorban a biológia rendszerén keresztül igyekszik megvilágítani. A szerző által is bevallottan érdemibb – döntően, de nem egyoldalúan, a kanti transzcendentális idealizmus bázisán álló – filozófiai okfejtések és mélypszichológiai elemzések alkotják a könyv második részét.

Leginkább ehelyütt találhatóak azon kijelentések – erőteljesen dualista, némiképp végletes megfogalmazásban –, amelyek táptalajul szolgálhattak a Weininger nőellenességével kapcsolatban kialakult hiedelmeknek. Hogy némiképp árnyaljuk ezt a szélsőséges mizogin téveszmét, szóljon most helyettünk az, akit ezzel vádolnak: *„Kétségtelenül megvannak a maga előnyei annak a módszernek, amellyel ahelyett, hogy érveket érvekkel cáfolnának, egyszerűen nőgyűlölőnek tüntetnek fel valakit. A gyűlölet soha sem emelkedik tárgya fölé, és ezért ha valakiről azt mondjuk, hogy gyűlöli azt, ami felett ítélkezik, könnyen abba a gyanúba keverjük, hogy őszintétlen, részrehajló és bizonytalan, s a vád eltúlzásával és a belső ellenállás pátoszával igyekszik helyettesíteni azt, ami belső megalapozottságban hiányzik belőle. Így a válasznak ez a módja soha sem téveszt célt, és megkíméli képviselőit attól, hogy a tulajdonképpeni kérdéssel foglalkozzanak. Ez a legügyesebb és legbiztosabb fegyver a férfiak azon óriási többségének kezében, akik a nőt soha nem akarják tisztán látni."*[3] És, hogy érvénnyel fel tudjunk szólni azon tény mellett, hogy a férfiakat sem kímélte könyvében, álljon itt egy kiváló példa erre: *„Így ma a nő – aki természete szerint csak a férfi szexuális oldalát tudja értékelni – határozza meg azt, hogy mi a férfias: a nő kezéből fogadják el a férfiak férfiasságuk kritériumát. Így az együtthálások, a »viszonyok«, a »nőügyek« száma lett a férfiasság mások előtti legitimációjának mértéke. De ha ez így van, akkor nincsenek többé férfiak."*[4]

John William Waterhouse: A kegyetlen szép hölgy (1893)

Anélkül, hogy jobban belemennénk e túlzottan is elterjedt félreértés tárgyalásába, meg kell állapítanunk, hogy Weininger nemekkel összefüggő kijelentéseinek forrása mélyebben gyökeredzik, minthogy azt holmi fennhéjázó intellektuális gőgösködésnek titulálhassuk. Világosan kiderül, hogy szemléletében jelentős helyet foglalt el Arisztotelész hülémorfizmusa, Platón ideatana, egyáltalán nem volt ismeretlen előtte az *upanisad*ok szellemisége, ahogy Szent Ágoston vagy Novalis istenszeretete sem. A mű

[3] Uo. 194. o.
[4] Uo. 274. o.

John William Waterhouse: A Dekameron mesélői (1916)

adekvát megértéséhez ezen principiális létszemléleti alapokat tartalmazó tanítások legalább minimális ismeretére van szükség – melyeket a teljesség igénye nélkül említettünk meg –, ha tényleg érteni óhajtjuk. Ugyanis *„Hasonlítani kell a szellemre, amelyet meg akarunk ismerni."*[5] Vagy, ahogy Friedrich Heinrich Jacobi gondolatait interpretálja művében: *„Ez az intellektuális szemlélet akkor kel életre, amikor megszűnünk önmagunk számára tárgy lenni, amikor a szemlélő Én önmagába visszavonulva azonossá válik a szemlélttel."*[6]

Miért is van ilyen megközelítésre szükség? Minden kétséget kizáróan azért is, hogy értelmünk ne akadjon meg a nőiség túlzottan pszichologista felfogásán, hogy ne a nőkhöz kötődő közönséges és sorsszerű gondjaink megoldását kutassuk ezekben a részigazságokban, hogy ne csak a nemi identifikációnkban találjuk meg létezésünk miértjeit. Hogy a férfi ne a nőre mutogasson önnön erőtlenségéből fakadó hibáinak igazolása végett, és a nő saját nőiességét tartsa kimunkálandónak, ne azt, hogy a férfinak miképpen is kellene – persze: számára megfelelő módon – mindent megmondania neki. A férfi e könyv nőiséggel kapcsolatos állításait a saját magán végezendő önkorrekciókra használja fel elsősorban, és ne arra, hogy a nőt abban az állapotban tartsa, amitől meg kellene szabadítania. Ám leginkább azért érdemes az iménti idézeteknek megfelelően viszonyulnunk a szerzőhöz, hogy ami ebben a könyvben túlmutat a nemek problematikáján, ami többre, magasabbra, az Egységre utal, az válhasson jelenvalóvá számunkra. Ez ama lényeglátás, amely szinte teljesen elhallgatott és méltatlanul mellőzött. Ám annak számára nem lehet ilyen, akinek

[5] Uo. 89. o.
[6] Uo. 136. o.

önmagán túlmutató kötelességei vannak, mert *„Minden Én csak olyan módon van, ahogyan tételezi magát, ahogyan a maga számára gondolati tartalmában tudatossá válik; minden lét tudat."*[7]

Weininger bőven gondoskodik arról, hogy perspektíváink ne dermedjenek meg a karakterológia, a jellemtan vizsgálatának szintjén. Hiszen hogyan is lehetne figyelmen kívül hagyni azon gondolatait, amelyek a szolipszizmust (akkor is, ha mint filozófiai irányzathoz és kifejezéshez e művében tagadólagosan viszonyul), a lét és tudat egységét, a védántai értelemben vett Én vagy Önmagam realitását, a zsenialitás fogalmát, az örökkévalóság misztériumát igyekszenek megközelíteni, vagy az olyan tudatfolyamatokkal való operációk fontosságának kifejtéseit, mint az emlékezés, a gondolkozás valamint a fogalom- és képzetalkotás. Bizonyíthatja észrevételünket az alábbi idézet is: *„A zsenialitás univerzális appercepció, és ezzel együtt tökéletes emlékezés és abszolút időtlenség. Ahhoz azonban, hogy valamit appercepiálni tudjunk, az kell, hogy bennünk valami azzal rokon legyen. Az ember csak azt tudja észrevenni, megérteni és felfogni, amihez valamennyire hasonlít. Végső soron minden komplikáltság ellenére a zseninek van a legintenzívebb, legelevenebb, legtudatosabb, legfolytonosabb és legegységesebb Énje. Az Én azonban maga a pontszerű centrum, az appercepciós egység, minden sokféleség »szintézise«. A zseni Énje tehát maga az univerzális appercepció, az a pont, amely végtelen teret zár magába: a kiemelkedő emberben az egész világ benne van, a zseni az élő mikrokozmosz."*[8]

Tehát érdemes túllátni a szexualitás terrénumán, sőt, a szellemi megvalósítás jegyében álló egyénnek túl kell látni. A *kell* kifejezést nem egy külső kényszerből való meghatározottság és mozgatottság értelmében vetjük fel, hanem olyan autonóm akarati impulzus értelmében, amely egy intellektuális intuíció révén végzett eleven önátalakítási folyamatban elsőrendű szerepet játszik.

Ezen a ponton visszatérünk bevezetőnkben mondottakhoz, és engedtessék meg, hogy hozzáfűzzünk néhány szót, a metafizikai tradicionalitás létszemlélésében vizsgálva az első bekezdésben foglaltakat. Nem elégedhetünk meg azon átmeneti érvényű igazságok állandó hangoztatásával, amelyek a nő Éntelenségére, Önlétének hiányára mutatnak rá,[9] ezáltal tudatlanul és „titkon" lemondva az Abszolútumról, a reintegráció teljességéről, a tökéletességére irányuló törekvésünkről. Hiszen a tökéletesség nemcsak a tökéletlen ellentéte, nem zárja ki magából, nem áll szemben azzal, hanem magában foglalja, de egyszersmind meg is haladja. A lényeges és igaz, ám átmeneti igazságok nem helyén kezelésével, előbb-utóbb azt rögzítjük a szemléletünkben, amit meghaladni kívánnánk. Ekképpen lesz a nőből az üresség, a semmi, a más, a hiány, az, aki nem Önmaga, a folytonos szembenállás – csak ez, semmi más. És ha megkövülten csupán ezt látjuk, akkor végső soron azt mondjuk, gondoljuk, hogy a nem-Lét nem Én vagyok, hogy amikor a nő van, Én-Önmagam nem vagyok. És ez – a legkevesebb, amit mondhatunk – hatalmas szellemi hiba.

„Ha egy lényt megértek, az tehát azt jelenti, hogy ő is vagyok. (…) a filozófus feladata az, hogy mindenki mást önmagában találjon meg, egységbe olvasztva őket, amely mindig saját maga egysége lesz."[10]

[7] Uo. 152. o.

[8] Uo. 138. o.

[9] Bővebben lásd http://lastexit.hu/hangfelvetelek/folyoiratbemutato_konyvbemutato/2010_07_08_Konyvbemutato_Otto_Weininger_Nem_es_jellem.mp3 (Utoljára megtekintve: 2016. máj. 3.) Különösen a 63. perctől.

[10] Otto Weininger: *Nem és jellem*. Id. kiad. 89. o.